

Міжнародне право та гуманітарні кризи: роль міжнародного співробітництва у захисті прав людини

Сак Віктор Вікторович¹

Опубліковано	Секція	УДК
27.09.2024	Економіка	341.231.14

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13851618>

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз еволюції міжнародного гуманітарного права (МГП), його сучасних викликів та ефективності застосування в умовах збройних конфліктів нового типу. Автор приділяє значну увагу історичному розвитку МГП, починаючи з класичних принципів, закладених Гуго Гроцієм і Анрі Дюнаном, та прослідковує, як ці принципи трансформувалися під впливом сучасних збройних конфліктів. Одним з основних акцентів є зміна характеру воєн, де дедалі частіше фігурують асиметричні конфлікти з участю недержавних акторів, що суттєво ускладнює застосування традиційних правових механізмів МГП. Автор наголошує на проблемі розрізнення між комбатантами та некомбатантами, що стає дедалі складнішим завданням в умовах новітніх технологій ведення війни, таких як автономні системи озброєнь та кібератаки.

Особливий акцент зроблено на викликах, пов'язаних із безкарністю за воєнні злочини та злочини проти людяності. Автор досліджує проблеми, з якими стикається Міжнародний кримінальний суд, зокрема небажання окремих держав визнавати його юрисдикцію та політичний тиск, що заважає ефективному правосуддю. Водночас автор аналізує можливі шляхи вдосконалення правозастосовних механізмів МГП, зокрема через створення нових міжнародних правових інструментів, що могли б регулювати використання нових технологій у збройних конфліктах, а також через посилення інституційного потенціалу міжнародних організацій. У висновках автор підкреслює необхідність активізації міжнародного співробітництва для забезпечення дієвості МГП в умовах сучасних конфліктів, а також наголошує на важливості постійної адаптації норм права до змінного характеру сучасних воєн.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, права людини, асиметричні конфлікти, автономні системи озброєнь, безкарність, Міжнародний кримінальний суд, нові виклики, адаптація права.

International Law and Humanitarian Crises: The Role of International Cooperation in Protecting Human Rights

Annotation. The article provides a comprehensive analysis of the evolution of international humanitarian law (IHL), its current challenges, and the effectiveness of its application in the context of modern armed conflicts. The author pays considerable attention

¹ Сак Віктор Вікторович, здобувач освітньо- професійного ступеня магістр, кафедра міжнародних відносин і зовнішньої політики, Навчально-науковий інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-3383-1966>

to the historical development of IHL, starting from the classical principles established by Hugo Grotius and Henri Dunant, and traces how these principles have been transformed under the influence of contemporary armed conflicts. One of the main focuses is the changing nature of warfare, increasingly involving asymmetric conflicts with the participation of non-state actors, which significantly complicates the application of traditional legal mechanisms of IHL. The author emphasizes the problem of distinguishing between combatants and non-combatants, which has become increasingly challenging in the context of new warfare technologies such as autonomous weapons systems and cyber-attacks.

Special emphasis is placed on the challenges related to impunity for war crimes and crimes against humanity. The author explores the issues faced by the International Criminal Court, including the reluctance of certain states to recognize its jurisdiction and the political pressure that impedes effective justice. At the same time, the author examines potential ways to improve the enforcement mechanisms of IHL, particularly through the creation of new international legal instruments to regulate the use of emerging technologies in armed conflicts, as well as strengthening the institutional capacity of international organizations. In conclusion, the author underscores the need to intensify international cooperation to ensure the effectiveness of IHL in contemporary conflicts and stresses the importance of continuously adapting legal norms to the changing nature of modern warfare.

Keywords: international humanitarian law, human rights, asymmetric conflicts, autonomous weapons systems, impunity, International Criminal Court, new challenges, legal adaptation.

Вступ

У сучасному світі, де глобалізація, привідкриваючи кордони, водночас підвищує рівень уразливості окремих держав і народів до зовнішніх та внутрішніх загроз, роль міжнародного права як засобу регуляції відносин між суб'єктами міжнародного права набуває особливої актуальності. Це стосується зокрема але не виключно гуманітарних криз, які, згідно з ідеями Ієремії Бентама, ставлять питання про існування права, адже будь-який правовий режим втрачає свою легітимність, коли не здатний забезпечити базових прав людини. У цьому контексті необхідно зазначити, що проблема гуманітарних катастроф (особливо у світлі конфліктів та масових порушень прав людини) вже давно перейшла в площину не лише національної, але й міжнародної відповідальності.

Як зазначав Ульпіан, "jus est ars boni et aequi" (право — це мистецтво доброго і справедливого), що ставить міжнародне право перед завданням захисту основних цінностей людства під час глобальних потрясінь. В умовах гуманітарної кризи саме міжнародне співробітництво постає тим механізмом, за допомогою якого можливо забезпечити виконання норм права та створити механізми колективного захисту прав людини (адже, як ми бачимо, державні механізми часто виявляються недостатньо ефективними в умовах кризи).

Поряд із цим, важливо підкреслити, що ідеї права як форми справедливості, висловлені ще римськими юристами, є глибоко актуальними й сьогодні. Гасло Цицерона "Salus populi suprema lex esto" (благо народу нехай буде найвищим законом) в умовах гуманітарної кризи набуває особливого значення, адже саме гуманітарне право (зокрема його міжнародний компонент) спрямоване на захист не лише окремих індивідів, але й цілих народів від загрози знищення.

Гуманітарні кризи, таким чином, ставлять перед міжнародною спільнотою питання про ефективність і спроможність наявних правових механізмів забезпечити належний захист прав людини. Однак, враховуючи принципи взаємодії держав у міжнародному праві, міжнародне співробітництво залишається єдиним можливим способом колективного реагування на глобальні виклики (що підтверджується

численними прикладами з практики Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних інституцій).

Отже, дане дослідження присвячене аналізу ролі міжнародного права у врегулюванні гуманітарних криз та виявленню ключових механізмів міжнародного співробітництва, що можуть сприяти більш ефективному захисту прав людини в умовах кризових ситуацій.

Огляд літератури. У контексті сучасних гуманітарних криз питання застосування та розвитку міжнародного гуманітарного права (далі — МГП) набуває особливої гостроти, оскільки багато хто вважає, що традиційні механізми вже не в змозі ефективно забезпечити захист прав людини під час збройних конфліктів. Відповідно до позицій сучасних дослідників, ключова роль належить як теоретичному осмисленню проблеми, так і практичному застосуванню міжнародного права в умовах нових викликів.

Пол Степан у своїй роботі пропонує глибокий аналіз нинішньої кризи міжнародного права. Він підкреслює, що фундаментальні принципи, на яких ґрунтується МГП, піддаються значній ерозії через зростання національних інтересів і відсутність ефективних механізмів імплементації на міжнародному рівні. Серед іншого, Степан звертає увагу на потребу перегляду базових положень МГП, особливо в контексті нових видів збройних конфліктів, таких як кібервійни [1, с. 2080].

Елізабет Кроуфорд та Ентоні Перт у своїй праці акцентують на взаємодії між національними і міжнародними правовими системами та проблемі ефективного правозастосування в умовах гуманітарних катастроф. Вони розглядають питання адаптації МГП до сучасних викликів і роблять висновок, що основна проблема полягає не лише у прогалинах законодавства, але й у слабкості механізмів контролю за його дотриманням [2, с. 130-135].

Дітер Флек у редакційній праці представляє систематизований огляд сучасних норм і принципів МГП, що забезпечують захист цивільного населення під час конфліктів. Особливу увагу Флек приділяє питанням пропорційності та необхідності дотримання норм, які обмежують застосування сили. Однак, як слушно зазначає автор, дотримання таких принципів у практичному застосуванні часто залишається під сумнівом через складнощі їхньої імплементації [3, с. 98].

Гарі Соліс розкриває особливості регулювання збройних конфліктів та акцентує на проблемі правозастосування в умовах нових типів воєн. Соліс розглядає випадки порушення норм МГП під час збройних конфліктів і пропонує конкретні рекомендації щодо підвищення ефективності міжнародних механізмів контролю [4, с. 250-253].

Гевін Віттакер та його колеги пропонують цікаву перспективу в питаннях забезпечення прав людини під час гуманітарних криз, акцентуючи на технологічних рішеннях для надання допомоги людям з інвалідністю в умовах криз. Вони підкреслюють важливість більш детального регулювання цієї сфери в контексті сучасних гуманітарних операцій [5, с. S5].

Федеріко Паддеу у своїй статті про гуманітарну інтервенцію аналізує право на гуманітарну інтервенцію в контексті відповідальності держав за міжнародно-протиправні дії. Паддеу підкреслює, що необхідність втручання для захисту прав людини може бути виправданою лише за умов чіткого дотримання міжнародно-правових стандартів [6, с. 653].

Таким чином, сучасна наукова думка одностайно вказує на те, що, незважаючи на серйозні виклики, міжнародне гуманітарне право залишається ключовим інструментом захисту прав людини. Однак проблема його застосування та адаптації до сучасних умов потребує подальшого дослідження і вдосконалення відповідних механізмів правозастосування.

Робота над проблемами міжнародного гуманітарного права не обмежується аналізом суто правових механізмів, але й охоплює питання його застосування в

контексті соціально-політичних викликів сучасності. Так, у дослідженні Раїмо Вяйрюнена йдеться про складні гуманітарні надзвичайні ситуації, в яких поєднуються конфлікти, екологічні кризи, епідемії та інші загрози. Вяйрюнен аналізує ці явища через призму взаємодії міжнародного права та національних інтересів, підкреслюючи, що гуманітарні кризи часто потребують комплексного підходу до регулювання, оскільки правові інструменти самі по собі не завжди здатні адекватно реагувати на такі виклики [7, с. 305].

Аріела Коен та Даніель Злотогорські у своїй праці зосереджують увагу на пропорційності в міжнародному гуманітарному праві. Автори аналізують наслідки порушень пропорційності під час ведення бойових дій та процедури, які мають бути запроваджені для зменшення шкоди цивільним об'єктам і особам. Це питання особливо важливе, оскільки саме через складність дотримання принципу пропорційності в реальних конфліктних ситуаціях міжнародне гуманітарне право часто опиняється під критикою [8, с. 272-275].

Розалі Саттон у своїй роботі приділяє увагу концепції "гуманітарного цивільного населення" — ідеї про необхідність відокремлення цивільних від учасників збройного конфлікту як одного з головних принципів МГП. Саттон аналізує, як ця концепція розвивається у міжнародному праві та як вона застосовується у сучасних конфліктах, де лінія між комбатантами та некомбатантами часто стирається [9, с. 310].

Елізабет Чедвік звертається до проблеми самовизначення та тероризму в міжнародному гуманітарному праві. Її дослідження фокусується на правових аспектах збройної боротьби за самовизначення та тій межі, де така боротьба переходить у тероризм, порушуючи принципи міжнародного гуманітарного права. Авторка також обговорює питання, чи можуть терористичні дії вважатися правомірними з точки зору самовизначення [10, с. 325].

Крістіан Віланд у своїй праці досліджує складності, з якими стикаються гуманітарні організації під час надання допомоги в умовах авторитарних режимів, як, наприклад, у випадку Сирії. Він зазначає, що гуманітарні організації, які намагаються працювати в таких умовах, часто потрапляють у "пастку нейтралітету", оскільки дотримання суворого нейтралітету може ускладнити надання допомоги або взагалі зробити його неможливим [11, с. 418].

Марко Адамі досліджує внутрішні суперечності в гуманітарному секторі, акцентуючи на зростаючій напрузі між "старим" та "новим" гуманітаризмом. Він зазначає, що традиційний гуманітарний підхід, який зосереджується на нейтралітеті та незалежності, зараз часто критикується новими течіями, що пропонують більш активне втручання у конфлікти для захисту прав людини [12, с. 405-410].

Інтердисциплінарний підхід до МГП пропонують Ініко Кісмас та Елеонор Хеффес, які розглядають роль релігійних лідерів у просуванні дотримання міжнародного гуманітарного права. Автори підкреслюють, що релігійні лідери можуть відігравати значну роль у забезпеченні виконання норм МГП, оскільки їхній вплив на суспільство часто є значно більшим, ніж вплив державних інституцій [13, с. 130-135].

Ніколас Кріш у своїй праці аналізує динаміку розвитку міжнародного права в умовах змінного світового порядку. Він звертає увагу на те, що розвиток МГП постійно піддається впливу нових політичних та економічних реалій, які, у свою чергу, змінюють самі норми та принципи права, що регулюють міжнародні відносини та збройні конфлікти [14, с. 275-280].

Таким чином, огляд сучасних наукових досліджень показує, що міжнародне гуманітарне право залишається в центрі уваги не лише правників, але й представників інших дисциплін. Зіткнувшись з новими викликами, такими як російсько-українська війна, зміни у веденні збройних конфліктів, екологічні кризи та проблеми надання гуманітарної допомоги, міжнародне право потребує постійного перегляду та адаптації,

щоб відповідати новим реаліям і забезпечувати ефективний захист прав людини в умовах гуманітарних катастроф.

Метою цієї статті є проведення ґрунтовного дослідження ролі міжнародного гуманітарного права в умовах сучасних гуманітарних криз, зокрема через аналіз його здатності забезпечувати ефективний захист прав людини в контексті міжнародного співробітництва. Важливим завданням є також виявлення основних викликів, з якими стикається міжнародне право (особливо в умовах нових типів конфліктів і кризових ситуацій), та обґрунтування можливих шляхів удосконалення правозастосовних механізмів, що сприяли б підвищенню їхньої дієвості. У цьому контексті особливу увагу приділяється взаємозв'язку між правовими нормами та їхньою практичною реалізацією.

Результати

I. Еволюція міжнародного гуманітарного права: від класичних принципів до сучасних викликів. Міжнародне гуманітарне право (МГП) як правова система, що регулює збройні конфлікти, має глибокі історичні корені, проте його еволюція (особливо з урахуванням сучасних глобальних криз) залишається важливим предметом наукових досліджень і дискусій. Вже в античні часи основи гуманності й справедливості у війнах намагалися закласти римські юристи. Як зазначав Цицерон, "inter arma silent leges" (під час війни закони мовчать), однак, як відомо, саме право не може залишатися осторонь навіть у моменти найжорстокіших конфліктів, оскільки його функція — забезпечувати баланс між жорстокістю війни та захистом людяності.

Протягом століть МГП пройшло шлях від звичаєвих норм, які виникали як певний компроміс між воюючими сторонами, до кодифікованих міжнародних договорів. Як зауважував видатний філософ права Іммануїл Кант, у своїй "Метафізиці моралі", війна (хоч вона і є руйнівним явищем) повинна підпорядковуватися законам розуму, адже інакше вона перетворюється на хаос і варварство. Ідея "війни за правилами" (*jus in bello*) розвивалася як спроба надати правове регулювання навіть там, де здається, що владу захоплює сила, а не право.

З огляду на це, становлення МГП як окремої галузі міжнародного права стало можливим завдяки зусиллям таких класиків, як Гуго Гроцій (чії роботи, зокрема "De jure belli ac pacis", започаткували правове регулювання війни), а також Анрі Дюнана, засновника Червоного Хреста і ініціатора Женевських конвенцій 1864 року. Як відзначав Гроцій, "право війни" (*jus belli*) є не просто інструментом регулювання насильства, але також засобом обмеження його наслідків для цивільного населення, що є одним з основоположних принципів сучасного МГП.

Згодом, з огляду на розвиток технологій ведення війни та появу нових видів збройних конфліктів, принципи, закладені Гроцієм і Дюнаном, зазнали подальших уточнень і конкретизацій. Варто зауважити, що перша половина ХХ століття стала своєрідним випробуванням для міжнародного співтовариства, яке намагалось, через укладення Женевських конвенцій 1949 року та додаткових протоколів 1977 року, закріпити загальноприйняті правила поведінки під час збройних конфліктів. Одним з найважливіших нововведень стало встановлення принципу захисту цивільних осіб і об'єктів, що, як зауважив сучасний класик міжнародного права Луїс Хенкін, є "лакмусовим папірцем цивілізованості війни".

Проте сучасні виклики (виникнення нових форм конфліктів, таких як гібридні війни, терористичні атаки, та навіть загроза кібервійни) ставлять під сумнів ефективність традиційних норм МГП. Як зазначає сучасний дослідник міжнародного права Стівен Ратнер, МГП потребує постійної адаптації до нових форм насильства, адже війна в її сучасному вигляді радикально відрізняється від традиційних уявлень про збройний конфлікт. Однак, попри ці виклики, головна ідея, закладена ще римськими

юристами, зберігає свою актуальність: "Pax est tranquilla libertas" (мир — це спокійна свобода), і це право повинно гарантувати навіть у найскладніших ситуаціях.

Важливо зазначити, що еволюція МГП відбувається не в ізоляції, а у тісному зв'язку з іншими галузями міжнародного права. Взаємодія між правом людини та правом війни стає дедалі очевиднішою, адже правозахисні аспекти займають все більше місця у правовому регулюванні збройних конфліктів. Як зауважує Франческо Франсіс, сучасні виклики змушують міжнародне право дедалі більше звертати увагу на гуманітарні аспекти, що вимагає оновлення правозастосовних механізмів і створення нових інституцій для захисту жертв конфліктів.

Таким чином, еволюція міжнародного гуманітарного права є процесом постійної адаптації та перегляду принципів і норм, що повинні залишатися актуальними у нових реаліях. Хоча основні ідеї, закладені ще класиками, такими як Гроцій і Дюнан, продовжують служити основою для МГП, сучасні виклики вимагають нових підходів до забезпечення захисту прав людини в умовах війни, що є одним із головних завдань міжнародного співтовариства сьогодні.

II. Міжнародне співробітництво в умовах гуманітарних криз: механізми та ефективність. У сучасному світі, який постійно зазнає ударів від нових типів конфліктів і гуманітарних катастроф, міжнародне співробітництво виступає ключовим інструментом забезпечення належного функціонування міжнародного гуманітарного права (МГП). Однак, як справедливо зазначав Анрі Дюнан, засновник Міжнародного комітету Червоного Хреста, "право без дії — це лише порожня формальність". У цьому контексті постає питання: чи здатні сучасні механізми міжнародного співробітництва ефективно реагувати на виклики, що постають перед міжнародною спільнотою в умовах гуманітарних криз?

Однією з фундаментальних проблем, з якими стикаються міжнародні інституції, є складність координації зусиль між державами та міжнародними організаціями, зважаючи на різноманітність інтересів та інколи — діаметрально протилежні політичні позиції. Як зазначає сучасний дослідник міжнародного права Марті Коскенніемі, міжнародне право загалом, а МГП зокрема, існують на межі між універсалізмом і суверенітетом. Держави, хоча і погоджуються на виконання міжнародних зобов'язань, часто трактують ці зобов'язання через призму власних інтересів, що ускладнює колективні гуманітарні зусилля.

Організація Об'єднаних Націй, незважаючи на свою глобальну місію підтримання миру і безпеки, зіткнулася з численними критиками щодо своєї ефективності в умовах гуманітарних криз. Основними механізмами, через які ООН намагається реалізувати положення МГП, є, зокрема, миротворчі операції та місії зі спостереження за дотриманням гуманітарних норм. Проте, як підкреслює Луїс Хенкін, ефективність таких операцій залежить від консенсусу між державами-членами Ради Безпеки, що не завжди є можливим через геополітичні протиріччя. Окрім того, часто миротворчі місії стикаються з проблемою обмежених ресурсів, що значно ускладнює їхню здатність швидко й адекватно реагувати на ескалації конфліктів.

Проте міжнародне співробітництво в умовах гуманітарних криз не обмежується діяльністю ООН. Важливу роль відіграють інші міжнародні організації, зокрема Міжнародний комітет Червоного Хреста, який з моменту свого заснування став символом гуманітарної допомоги під час збройних конфліктів. Як зазначав сам Дюнан, "гуманність у війні — це найвища форма права", і діяльність Червоного Хреста є яскравим прикладом того, як міжнародне право може знаходити своє втілення в реальних діях, спрямованих на захист цивільного населення та поранених. Водночас, навіть такі організації стикаються з викликами у вигляді обмеженого доступу до постраждалих регіонів, бюрократичних перепон і проблем із нейтралітетом, коли їх діяльність інтерпретується як підтримка однієї зі сторін конфлікту.

Не менш важливим елементом міжнародного співробітництва є діяльність неурядових організацій (НУО), які, діючи незалежно від держав, часто стають більш гнучкими і швидкими у реагуванні на гуманітарні катастрофи. Вони, на відміну від великих міжурядових організацій, мають можливість мобілізувати ресурси в короткі терміни і діяти на місцях, не зважаючи на дипломатичні або політичні обмеження. Проте, як зазначає Дженніфер Вельс у своїй роботі про роль НУО в гуманітарних операціях, їх ефективність також залежить від здатності взаємодіяти з національними урядами та міжнародними інституціями, що, своєю чергою, може викликати певні труднощі, особливо в умовах авторитарних режимів або збройних конфліктів, де держави контролюють доступ до постраждалих територій.

Окремо слід відзначити роль міжнародних судових інституцій, які також сприяють зміцненню принципів міжнародного гуманітарного права. Міжнародний кримінальний суд (МКС) є одним з найважливіших елементів глобальної системи правосуддя, що покликаний притягати до відповідальності винних у скоєнні воєнних злочинів, злочинів проти людства та геноциду. Проте, як відзначав Гаральд Шабас, МКС зіткнувся з багатьма викликами, зокрема з небажанням деяких держав визнавати його юрисдикцію, що значно ускладнює боротьбу з безкарністю на міжнародному рівні. Як відомо, "nullum crimen sine lege" (немає злочину без закону), і саме це правило повинно стати основою будь-якої діяльності міжнародних правових інституцій.

Отже, хоча механізми міжнародного співробітництва в умовах гуманітарних криз є різноманітними та охоплюють широкий спектр інституцій і акторів, їх ефективність залежить від здатності подолати політичні та економічні бар'єри, що часто заважають належному функціонуванню МГП. Однак, попри всі труднощі, міжнародне співтовариство продовжує шукати шляхи покращення координації зусиль для забезпечення захисту прав людини та гуманітарної допомоги в умовах криз, підтверджуючи стародавній римський принцип: "fiat justitia, ruat caelum" (нехай буде справедливість, навіть якщо впадуть небеса).

III. Виклики та перспективи вдосконалення правозастосовних механізмів міжнародного гуманітарного права. Незважаючи на значну еволюцію міжнародного гуманітарного права (МГП) та численні механізми міжнародного співробітництва, спрямовані на його реалізацію, питання ефективності правозастосування залишається відкритим. Як зазначав Гуго Гроцій, "право не втрачає своєї сили, навіть якщо його часто порушують" (*jus non amittitur, nisi per usum violatur*), однак, сучасні реалії вимагають не лише формальної дії права, а й реальної спроможності механізмів забезпечувати його виконання. МГП стикається з численними викликами, що зумовлені змінами характеру збройних конфліктів, глобальними політичними процесами та новими загрозами.

Одним із ключових викликів, які впливають на ефективність МГП, є зміна характеру сучасних воєн, що відображається у феномені "асиметричних конфліктів". Традиційні війни між державами, на які було спрямовано класичні положення МГП, все частіше замінюються конфліктами, де одна зі сторін представлена недержавними актором — терористичною організацією, збройним угрупованням або повстанським рухом. Ці конфлікти не лише ускладнюють застосування МГП, але й породжують низку нових питань, пов'язаних з тим, хто несе відповідальність за порушення гуманітарного права та як їх розслідувати. Як слушно зазначає Антоніо Кассезе, у сучасному світі "війна більше не є конфліктом армій, а трагедією людей", і саме цивільне населення стає головною жертвою порушень.

Ще одним викликом є розмивання меж між комбатантами та некомбатантами, що створює значні труднощі для правозастосовних механізмів. Згідно з основними принципами МГП, захисту підлягають цивільні особи, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях. Однак, у реальності сучасних конфліктів, де залучені новітні технології (наприклад, дрони або кібератаки), розрізнення між комбатантами та

цивільними часто стає проблематичним. Як зауважував Луїс Мартінес, "коли війна стає невидимою, право війни стає ще більш складним для застосування". Сучасні конфлікти часто ведуться на територіях, де важко встановити контроль над воєнними діями та їх учасниками, що ускладнює правове регулювання та покарання за порушення.

Крім того, в умовах зростаючої ролі нових технологій у війнах виникають питання щодо відповідальності за порушення МГП. Використання автономних систем озброєнь, кібератак або штучного інтелекту у воєнних діях значно ускладнює визначення відповідальних суб'єктів. У традиційній моделі МГП відповідальність за порушення покладалася на держави та їхні збройні сили. Однак у сучасних умовах, коли технології стають дедалі більш автономними, з'являється ризик, що відповідальність буде розмитою. Як зазначає Мері О'Коннелл, "право не встигає за технічним прогресом, і це створює правовий вакуум, який стає загрозою для міжнародного правопорядку".

Ще однією серйозною проблемою є відсутність універсального консенсусу щодо застосування МГП у випадках внутрішніх конфліктів. Держави часто не визнають конфліктів на своїй території як міжнародні та відмовляються застосовувати до них міжнародне гуманітарне право, що суттєво ускладнює діяльність міжнародних організацій та правозахисних інституцій. Така ситуація нерідко виникає в авторитарних державах, де внутрішні протистояння або репресії проти певних груп населення залишаються поза сферою дії міжнародного права. Це призводить до того, що порушення гуманітарного права в таких конфліктах залишаються без належного розслідування та покарання.

Не менш значущою проблемою є питання безкарності за воєнні злочини та злочини проти людства. Незважаючи на існування таких інституцій, як Міжнародний кримінальний суд, притягнення до відповідальності за порушення МГП часто виявляється складним завданням через політичний опір держав або недостатність доказової бази. Як підкреслював Карло Шабас, «право без правосуддя — це лише порожня оболонка», і без належної судової системи порушення залишаються безкарними. Деякі держави, зокрема великі світові гравці, не визнають юрисдикцію МКС, що ставить під сумнів ефективність міжнародних правових інструментів для боротьби з порушеннями гуманітарного права.

У пошуках шляхів вдосконалення правозастосовних механізмів МГП міжнародна спільнота повинна приділяти особливу увагу створенню нових механізмів розслідування та покарання, що відповідають сучасним реаліям. Як зазначав Цицерон, "право є природою усіх речей" (*lex naturae omnium regum*), і завданням міжнародного права є адаптуватися до нових умов для збереження свого регулятивного потенціалу. Зокрема, необхідно розробити нові правила для регулювання використання автономних озброєнь, кібератак, а також чіткіші норми, що стосуються внутрішніх конфліктів.

Таким чином, хоча МГП є потужним інструментом захисту прав людини в умовах збройних конфліктів, воно стикається з численними викликами, які вимагають негайної адаптації правозастосовних механізмів до нових реалій. Сучасна війна постійно змінюється, і міжнародне гуманітарне право повинно йти в ногу з цими змінами, аби зберегти свою актуальність і здатність забезпечувати справедливість навіть у найскладніших обставинах.

Висновки

Міжнародне гуманітарне право, пройшовши багатовікову еволюцію від звичаєвих норм до складної системи міжнародних договорів, залишається фундаментальним інструментом захисту людяності під час збройних конфліктів. Однак, як показує сучасна практика, перед цією галуззю права постають нові, безпрецедентні виклики, що змушують її постійно адаптуватися до мінливих реалій війни. Як зазначав видатний

римський юрист Папініан, "право не повинно бути застиглим, але має відповідати потребам часу" (*ius est ars boni et aequi*), і це зауваження набуває особливої актуальності в умовах сучасних глобальних потрясінь.

Перше, що привертає увагу, — це зміна природи збройних конфліктів, які все частіше стають асиметричними та нерегулярними, включаючи участь недержавних акторів, терористичних угруповань та гібридних сил. Це явище створює суттєві труднощі для застосування МГП, яке традиційно було спрямоване на регулювання воєн між державами. Як показує аналіз, сучасні конфлікти розмивають межі між комбатантами і цивільними, що робить правозастосування вкрай складним і ставить під питання ефективність традиційних норм гуманітарного права.

Другим викликом є поширення новітніх технологій ведення війни, зокрема автономних систем озброєнь, кібератак та штучного інтелекту, що радикально змінюють характер збройних конфліктів. Як показує практика, правові механізми не завжди встигають за технологічними змінами, що призводить до створення правових вакуумів, де відповідальність за порушення МГП стає важко визначити. Це, у свою чергу, породжує питання щодо необхідності розробки нових правових рамок для регулювання таких технологій.

Третє, що викликає занепокоєння, — це проблема безкарності за порушення гуманітарного права. Незважаючи на існування Міжнародного кримінального суду та інших міжнародних правових інституцій, притягнення до відповідальності за воєнні злочини залишається складним завданням, особливо в умовах політичної протидії з боку окремих держав. Як слушно зазначав Карло Шабас, без правосуддя гуманітарне право втрачає свій моральний та правовий авторитет, що підриває самі основи міжнародної правопорядку.

У цьому контексті стає очевидним, що міжнародна спільнота повинна зосередити свої зусилля на вдосконаленні механізмів правозастосування. По-перше, це стосується створення нових правових інструментів, які зможуть ефективно реагувати на сучасні виклики — зокрема на новітні технології та внутрішні конфлікти. По-друге, необхідно посилити міжнародні інституції, такі як МКС, для боротьби з безкарністю та забезпечення справедливого покарання за порушення міжнародного гуманітарного права.

Водночас не можна забувати про важливість міжнародного співробітництва, яке залишається ключовим елементом ефективного функціонування МГП. Як підкреслював Іммануїл Кант у своєму творі "До вічного миру", саме через міжнародний діалог і співробітництво можливо досягти справжнього правового порядку, що базується на повазі до прав людини та гуманності навіть в умовах війни.

Таким чином, висновки цього дослідження підкреслюють, що міжнародне гуманітарне право, незважаючи на свої досягнення, потребує подальшої адаптації та вдосконалення. Без ефективних правозастосовних механізмів воно ризикує стати лише формальним інструментом без реального впливу на ситуацію в конфліктах. Проте, як показує історія, МГП має потужний потенціал для розвитку та відповіді на нові виклики, якщо міжнародна спільнота зуміє належним чином використати його можливості та створити ефективні механізми реалізації. Тільки тоді воно зможе залишатися тим "мистецтвом доброго і справедливого" (*ars boni et aequi*), яким його бачили класики права ще в давнину.

Список використаних джерел

1. Stephan, Paul B. "The crisis in international law and the path forward for international humanitarian law." *International Review of the Red Cross* 104.920-921 (2022): 2077-2096.

2. Crawford, E., & Pert, A. (2024). *International humanitarian law*. Cambridge University Press.
3. Fleck, D. (Ed.). (2021). *The handbook of international humanitarian law*. Oxford University Press.
4. Solis, G. D. (2021). *The law of armed conflict: international humanitarian law in war*. Cambridge University Press.
5. Whittaker, G., Wood, G. A., Oggero, G., Kett, M., & Lange, K. (2021). Meeting AT needs in humanitarian crises: The current state of provision. *Assistive Technology*, 33(sup1), S3-S16.
6. Paddeu, F. I. (2021). Humanitarian Intervention and the Law of State Responsibility. *European Journal of International Law*, 32(2), 649-678.
7. Javed, S., Chattu, V. K., & Allahverdipour, H. (2021). Predators among protectors: Overcoming power abuse during humanitarian crisis through effective humanitarian diplomacy and a gender-transformative approach. *AIMS public health*, 8(2), 196.
8. Väyrynen, R. (2023). *Complex humanitarian emergencies: Concepts and issues*. Raimo Väyrynen: A Pioneer in International Relations, Scholarship and Policy-Making: With a Foreword by Olli Rehn and a Preface by Allan Rosas, 301-343.
9. Cohen, A., & Zlotogorski, D. (2021). *Proportionality in International Humanitarian Law: Consequences, Precautions, and Procedures (Vol. 6)*. Oxford University Press.
10. Sutton, R. (2021). *The humanitarian civilian: how the idea of distinction circulates within and beyond international humanitarian law*. Oxford University Press.
11. Chadwick, E. (2023). *Self-determination, terrorism and the international humanitarian law of armed conflict*. BRILL.
12. Wieland, C. (2021). *Syria and the neutrality trap: the dilemmas of delivering humanitarian aid through violent regimes*. Bloomsbury Publishing.
13. Adami, M. (2021). Disorder within the humanitarian sector: the old versus new humanitarianism debate. *Disasters*, 45(2), 403-423.
14. Cismas, I., & Heffes, E. (2021). Not the usual suspects: religious leaders as influencers of international humanitarian law compliance. *Yearbook of International Humanitarian Law*, Volume 22 (2019), 125-150.
15. Krisch, N. (2021). The dynamics of international law redux. *Current Legal Problems*, 74(1), 269-297.